
XXXI

OCTUBRE - NOVEMBRE 2025

JORNADES D'ESTUDIS PENEDESENCs

La llengua del Penedès,

factor de cohesió social

**PRESENTACIÓ DE COMUNICACIONS
SEGONA SESSIÓ**

Primera sessió, dia 25 d'octubre, 10 del matí

Sala Enric Casals, EMM Pau Casals, El Vendrell

Relatora: Neus Oliveras Samitier

1. La llengua:

1.1. El parlar del Penedès element de cohesió

A l'hivern anirem al born a comprar carn per fer al forn. Epèntesi vocàlica en els grups consonàntics finals -rn i -rm en els parlants de Lleger (Baix Penedès)

Maria Garcia i Figueras

Enraonar al Penedès: reflexions a l'entorn del vocabulari de l'exercici de la parla

Ramon Marrugat Cuyàs

Diagnosi sociolingüística del Penedès

Xavier Tenorio

1.2. El lèxic

1.2.3. La creativitat léxica penedesenca

Les fonts escrites de lèxic penedesenc de Calafell

Lluís Tetas Palau

El vocabulari de carnaval, a Vilanova i la Geltrú

Bienve Moya

1.4. El treball i l'economia (l'enologia, la pesca, el paper...)

El comerç local vilafranquí. El carrer dels Ferrers: divers i cohesionat

Mireia Calaf Ferrando

Vocabulari vitivinícola al Baix Penedès

Josep Borrut Casellas

1.5. L'alimentació i la cuina

Alguns aspectes del vocabulari domèstic penedesenc a la primera meitat del segle XIX

Joan Solé Bordes

Menjar al Penedès: la creació d'un vocabulari propi

Ramon Marrugat Cuyàs

2. La onomàstica:

Els reculls onomàstics del domini del parlar del Penedès

Pere Navarro

2.2. La toponímia

Toponímia i llenguatge. el topònim “pedrera” com exemple

Josep Solé Armajach

Segona sessió, dia 16 de novembre, 11 del matí Can Xerta, Sant Pere de Riudebitlles

Relator: Ferran Ortí Parellada

1.3. Les terminologies

Del modelista a lemba. Termes emprats en la confecció del calçat a Sitges

Àngels Parés Corretger

Va de Quinto

Àngels Parés Corretger

Vocabulari del pagès del Mediona Riudebitlles

Jordi Arnan

Vocabulari del rec

Josep Torrents

3. L'etnopoètica: la llengua en el folklore:

3.3. La fraseologia

Antics lemes de rellotges de sol penedesencs avui desapareguts

August Bover.

Remeis, eixarms i oracions del Penedès. Recollits per Montserrat Cardús, -folklorista lavitenca- als fons privats i fons personals de l'insigne folklorista Rossend Serra i Pagès

Pere Rovira Alemany

Remeis, eixarms i oracions del Penedès. Recollits per altres penedesencs als fons privats i fons personals de l'insigne folklorista Rossend Serra i Pagès

Pere Rovira Alemany

3.5. La festa i l'oci (balls parlats, carnaval...)

Del ball de l'Espinellà al ball de la Meietà: reconversió d'un ball parlat a Santa Oliva (1877-2024)

Joan Latorre Solé, Salvador Arroyo Julivert i Marc Casellas Sequera

4. La llengua literària:

4.1. La llengua literària dels escriptors penedesencs

Notes sobre el lèxic a *La reina vella* d'Àngel Guimerà
Neus Oliveras Samitier

Un desconegut autor penedesenc del renaixement del teatre català del s. XIX
Xavier Miret i Mestre

4.2. La creativitat literària i l'aportació a la llengua general

Memòria any Guimerà 2024
Àngels Santacana.

El projecte Riudelletres
Jordi Romeu Carol

4.3. Els autors costumistes

Costumisme i aprenentatge narratiu en Pere Alagret Vilaró: les cartes del Pep del Pla
Joan Solé Bordes.

RESUMS DE LES COMUNICACIONS

1. La llengua:

1.3. Les terminologies

Del modelista a l'embassat. Termes emprats en la confecció del calçat a Sitges

Àngels Parés Corretger

Les fàbriques de calçat sitgetanes van generar un vocabulari propi.

En aquest estudi s'ha elaborat un vocabulari a partir de la informació oral de sitgetans sabaters i l'estudi de Marisa Marsal.

Els termes sabaters són una barreja de mots anglesos, castellans i sobretot de fonètica catalana

Va de Quinto

Àngels Parés Corretger

El Quinto és un joc que en alguns pobles catalans es juga per Nadal.

A Sitges i Vilanova i la Geltrú diverses societats juguen al Quinto i han generat una terminologia pròpia per a citar els distints números del joc.

En aquest treball s'ha parlat amb els diferents "lloros" de Sitges i Vilanova.

Vocabulari del pagès del Mediona Riudebitlles

Jordi Arnan

Ara tinc 54 anys, per tant em vaig fer gran als anys 80.

Vaig créixer en un petit poble de la vall de l'Anoia, al terme de Sant Sadurní, on boi totes les cases eren d'un pagès.

Pagesos parcers d'un Marquès. Pobres, nascuts abans de la guerra, que havien anat molt poc a escola. Alguns, els més joves, van passar del matxo al tractor. A les cases no hi havia llibres.

Cada casa del poble era com si fos un mas.

Coneixien els noms de totes les eines de pagès, però també les dels altres oficis, tant manyans com ferrers, llenyataires, esmolets, drapaires, pelletaires, boter,... I reflexiono sobre com la pèrdua d'aquests oficis en fa perdre el seu vocabulari. I com l'ús del plàstic ha fet perdre els oficis del cisteller, de l'esparter, I coneixen els noms de totes les herbes i arbres del voltant. Només amb el cant distingien tots els ocells.

Pràcticament autosuficients. Tenien vinya, oliveres, ametllers, fruiters, hort, corral, cort, arneres... Replegaven espàrrecs, pinyons, bolets, i també eren bons caçadors.

Cada pagès tenia gairebé totes les eines que necessitava, i sabia perfectament com utilitzar-les, per tenir de tot i poder passar comprant el mínim possible. Generaven molt poques deixalles, tot s'aprofitava.

Vocabulari del rec

Josep Torrents

Sant Pere de Riudebitlles ha pres forma i vida gràcies a l'aigua. Tants mots de la parla quotidiana tenen a veure amb la presència d'aquesta aigua que flueix pel riu, les séquies, les regadores, els ponts, i que s'embassa, rega horts, renta als safareigs, o fa paper als molins.

Els carrers del Sant Pere històric s'adaptaren al fluir de l'aigua, amb els corronets que deixaven passar l'aigua, les regadores regulades pels bitllets i els bagants, les rodes hidràuliques que movien les màquines i omplien les piles on el paper prenia forma.

I la vida al voltant del riu fet de passeres, meandres i fonts.

En aquesta vall al nord del Penedès de secà, i que limita amb l'Anoia paperera, l'aigua ha estat i és fonamental, on el seu llenguatge forma part de la parla dels seus habitants.

3. L'etnopoètica: la llengua en el folklore

3.3. La fraseologia

Antics lemes de rellotges de sol penedesencs avui desapareguts

August Bover

Aquesta comunicació dona notícia dels lemes de rellotges de sol penedesencs avui dia il·legibles, situats a Albinyana, Sant Jaume dels Domenys i Subirats. I també dels d'alguns rellotges actualment desapareguts que hi havia hagut a la Bisbal del Penedès, Calafell, Piera, Sant Jaume dels Domenys, Sant Martí Sarroca, Subirats, Torrelavit, el Vendrell, Vilafranca del Penedès i Vilanova i la Geltrú. Es tracta d'un conjunt de 14 lemes: 2 en llatí i 12 en català.

Remeis, eixarms i oracions del Penedès. Recollits per Montserrat Cardús, -folklorista lavitenca- als fons privats i fons personals de l'insigne folklorista Rossend Serra i Pagès

Pere Rovira Alemany

La medicina primitiva es basava en una sèrie de pràctiques amb rituals i tècniques relacionades amb la religió, la màgia i la superstició, les quals formaven part del conjunt de les creences del poble. Així, hi trobaríem les oracions; precs o súpliques a Déu i/o als sants, que la medicina popular va convertir en superstició, i que van ser explotades pels oracioners, persones dedicades a guarir malalties amb oracions. Els eixarms, pràctiques supersticioses per a guarir malalties amb oracions i certs medicaments pràctics als quals s'atribueixen poders màgics per sanar els malalts. I els remeis; teràpies o intervencions per a corregir les causes causants d'un problema de salut, o per alleugerir o curar malalties, ja fos amb medecines, beuratges, potingues o xarops.

En podríem trobar de publicats per persones que han tocat a fons el tema, com el folklorista Joan Amades, l'etnògraf Ramon Violant Simorra, Esteve Busquets Molas. Pau Bertran Ros..., però avui ho farem de la mà de l'insigne etnògraf i folklorista Rossend Serra i Pagès, remenant en el seu vast fons (fons privats i fons

personals), per a accedir als remeis, supersticions i oracions recollides per la Montserrat Cardús (Lavit-Torrelavit), folklorista obrera molt humil, en la seva infantesa al poble, a la primera dècada del segle XX (1903, 1904, 1905...). En va recollir moltes més, però aquestes van ser ja en la seva etapa de teixidora de seda quan treballava a Rubí, als seus 24, 25 i 26 anys; i altres on no consta ni lloc ni data. La seva prematura mort als 31 anys (1918), va estroncar la seva vasta dedicació a la recuperació de tot el ventall folklòric. Hi trobem 12 remeis, una pràctica supersticiosa, i una vintena llarga d'oracions: per anar a dormir o ficar-se al llit, de missa (alçar l'hòstia, del viàtic, Setmana Santa), contra els llamps, la sequera, trobar una cosa perduda..., i diverses oracions-remeis. (totes recollides a Torrelavit i al seu entorn).

Remeis, eixarms i oracions del Penedès. Recollits per altres penedesencs als fons privats i fons personals de l'insigne folklorista Rossend Serra i Pagès

Pere Rovira Alemany

Continuem amb la mateixa font de Rossend Serra i Pagès, però aquí amb material d'aportacions fetes per altres penedesencs. Hi trobarem en primer terme a Pau Llarch, de Lavern (Subirats), amb una dotzena d'aportacions, la major part de l'any 1911; i també dues de Pere Bohigas de Sant Joan de Mediona; dues de Maria Vivó de la Llacuna; una d'Antònia Freixedas de Vilafranca; una de Carles Puig de Sant Llorenç d'Hortons, una de Francisco Trabal de la Granada; una de Joan Vives de Gelida; i una de Maria Figueras de Pierola.

Algunes d'elles veurem que van ser publicades a l'Oracioner o Oracionaire Popular (manuscrit en dos volums escrit entre 1882 i 1883 pel folklorista Pau Bertran Ros (nat a Collbató i finat a Esparreguera als 37 anys), que va recollir molt material -sobretot entorn de Montserrat- i dels que en van ser publicades algunes mostres al Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya entre els anys 1915 i 1918.

En total una vintena llarga d'oracions i conjurs, la majoria per curar malalties i mals; algunes d'església, una per a preservar-se de llamps, i dues per a beure aigua d'una font de clot, o bé d'un reguerot.

3.5. La festa i l'oci (balls parlats, carnaval...)

Del ball de l'Espinel·la al ball de la Meieta: reconversió d'un ball parlat a Santa Oliva (1877-2024)

Joan Latorre Solé, Salvador Arroyo Julivert i Marc Casellas Sequera

La Tercera Guerra Carlista és l'últim enfrontament bèl·lic del segle XIX a casa nostra. A Catalunya comença el 1872 i s'acaba el 1875, mentre que a la resta de l'Estat espanyol s'allarga fins l'any 1876. Amb el seu final hi ha la sensació que s'entra en una època nova. A moltes poblacions es fan actes especials per celebrar l'arribada de la pau.

Des de 1854 a Santa Oliva la festa major es fa l'últim dijous del mes d'agost en honor de la Mare de Déu del Remei, que es venera al seu castell. Durant la festa de 1877 els santolivencs assisteixen a dos esdeveniments extraordinaris. Aquesta excepcionalitat ve donada perquè en tot el segle XIX no se n'han documentat d'altres d'aquest mateix estil en el poble. Un és un castell de focs artificials. A l'època vuitcentista els espectacles de pirotècnia són propis de poblacions molt més grans. L'altre és la representació del ball de l'Espinel·la. En el treball s'estudia aquest ball parlat i les circumstàncies que envolten la seva representació a Santa Oliva.

Així mateix, el ball de l'Espinel·la de 1877 es posa en relació amb dos actes molt posteriors. Per un costat, amb l'escenificació del vot de poble a la Mare de Déu del Remei que es fa el 2004, en ocasió dels seus 150 anys. Per altre, amb el ball de la Meieta, que és una adaptació de l'any 2024 del ball de l'Espinel·la.

4. La llengua literària

4.1. La llengua literària dels escriptors penedesencs

Notes sobre el lèxic a *La reina vella* d'Àngel Guimerà

Neus Oliveras Salimier

La *reina vella*, estrenada l'any 1908, va ser segons l'autor «una de les que més l'omplia». L'obra transcorre en dos plans concrets: la Cort reial i un lloc rural, «un burg». Si bé l'obra té interès musical, també mostra aspectes de lèxic interessants, perquè l'autor treballa en diversos registres lingüístics. A més a més, l'obra és rica en vocabulari específic: flors, ocells, el conreu del blat o estris dels forns de pa.

Un desconegut autor penedesenc del renaixement del teatre català del s. XIX

Xavier Miret Mestres

Amb Manuel Milà i Fontanals el Penedès ofería a la literatura catalana un dels precursors de la Renaixença. Foren diversos, els penedesencs que s'incorporaren al moviment, especialment a la del teatre en català. Cal destacar en Vidal i Valenciano, i en Francesc de Sales Vidal i Torrent, que foren seguits per destacats continuadors del moviment literari.

Però hi ha d'altres autors penedesencs coetanis que participaren de la Renaixença teatral. Volem donar a conèixer i descriure l'obra d'Antoni Bosc Ferrando, nascut a Santa Fe del Penedès, de qui només se sabia que va ser elogiat per l'artista joier, doctor en dret, traductor i escriptor polifacètic de Barcelona Artur Masriera i Colomer, el qual el va distingir d'entre la colla de literats de la seva època.

Ens proposem donar a conèixer les seves dades biogràfiques, desconegudes i descriure els escadussers manuscrits que sortosament s'han conservat de la seva obra.

El fet de la seva mort només amb 19 anys explica l'estroncament de la seva producció i que sigui desconegut del públic general. Els seus manuscrits són testimoni d'un penedesenc més incorporat a l'estol d'autors teatrals en català que van impulsar la Renaixença en l'àmbit del teatre.

4.2. La creativitat literària i l'aportació a la llengua general

Memòria any Guimerà 2024

Àngels Santacana

L'any 2024 es commemorà el centenari de la mort d'Àngel Guimerà.

Àngel Guimerà i Jorge (Santa Cruz de Tenerife 1845 - Barcelona 1924) fou poeta i dramaturg. Fill de pare vendrellenc i mare canària, va viure a la casa pairal dels Guimerà, al carrer de Santa Anna, número 10, del Vendrell, durant el s. XIX. En aquesta casa va iniciar la seva activitat poètica, primer en castellà i, més tard, en català, i va triomfar després en el món teatral com a dramaturg. Va esdevenir l'autor més emblemàtic del teatre català i va tenir una gran projecció internacional.

La commemoració dels 100 anys de la seva mort ha estat una oportunitat per difondre i aproximar els diferents vessants de Guimerà a tot el territori i renovar la vigència de les seves paraules.

La figura d'Àngel Guimerà és un símbol per a la població vendrellenca. Des del consistori i la seva casa pairal s'ha volgut reivindicar la dimensió total del dramaturg. Un personatge que va saber construir un imaginari propi representant els cànons de la seva època, a través de la justícia social, la lluita a favor de la llengua catalana, la sensibilitat a l'hora de transmetre les emocions i el vessant més feminista. Guimerà ha de representar una figura de present i de futur.

És per això que durant tot l'any el Vendrell ha viscut l'essència d'Àngel Guimerà des de diferents facetes per conèixer la totalitat de la seva figura amb un seguit d'activitats que es detallen a continuació.

S'han realitzat 53 actes, entre exposicions, conferències i taules rodones, publicacions, concerts, representacions teatrals, arts plàstiques i un mural artístic, rutes culturals, ofrena floral, actes institucionals i un documental ofert per TV3.

El projecte riudelletres

Jordi Romeu Carol

El Riudelletres és una fira de llibres i, alhora, una jornada de treball, debat i formació per a tots els sectors implicats en la literatura que es fa cada any a Sant Pere de Riudebitlles al voltant del segon cap de setmana de setembre. La del 2025 ha sigut l'edició número 9.

L'objectiu del Riudelletres és posar en contacte tots els sectors del món del llibre per tal de trobar nous camins a traçar en publicitat, comunicació, col·laboració o promoció dels llibres publicats i, alhora, acostar la literatura al territori i a la gent. Des del 2017 i fins al 2022, era una trobada entre professionals del món de l'escriptura, de l'edició, de les llibreries, de les biblioteques, de la comunicació cultural i de la docència on es debatia i s'aprenia sobre la promoció de la literatura en tots els àmbits. A partir del 2023, aquesta trobada anual es va reinventar i es va convertir en l'actual fira de llibres que ha passat a ser el nucli de les jornades. L'objectiu d'aquest canvi de format era acostar la literatura a la gent, posar en contacte els professionals amb els usuaris finals de les obres que es publiquen i fer arribar a tothom les novetats i els objectius comuns de tots els àmbits de la literatura. Actualment, hi participen al voltant d'una vintena de llibreries, editorials i entitats que exposen els seus llibres en parades a la plaça de l'Església, popularment anomenada també plaça de Missa, o, com ha passat aquest 2025, a l'interior del Centre Cultural i Recreatiu en cas d'amenaça de pluja. Durant les dues jornades, les parades conviuen amb xerrades, taules rodones, activitats infantils i debats que mostren diferents propostes que serveixen als professionals per saber cap on estan anant les tendències actuals en la literatura i alhora a la gent de carrer per descobrir nous formats i les novetats editorials.

La jornada és organitzada pel Projecte Riudelletres en col·laboració amb l'Ajuntament de Sant Pere de Riudebitlles i amb el suport del Departament de Cultura de la Generalitat, la Diputació de Barcelona, la Biblioteca Maria Àngels Torrents i el servei de Biblioteques de la Diputació de Barcelona.

En la comunicació de les Jornades de llengua de l'Institut d'Estudis Penedesencs s'exposaran les raons per les quals es du a terme aquesta activitat i les repercussions socials i culturals que vol tenir.

Àmbits i objectius del Riudelletres a desenvolupar en la comunicació:

- Com acostar la literatura a la gent
  - El contacte directe entre lectors i lectores i els autors, editors i llibreters.
- Com acostar la literatura de qualitat al territori
- Com promocionar conjuntament dels productes literaris
  - Reforçar els lligams entre tots els àmbits de la literatura
  - Reconèixer els nous formats literaris
- Com promocionar la literatura juvenil i infantil
  - Noves maneres d'arribar al públic juvenil i infantil
  - La narració oral com a foment de la lectura
- Com reforcem la literatura del Penedès
  - La promoció de la literatura del Penedès a àmbit nacional
- Com fer de la literatura una eina de cohesió social
- Com defensem la llengua catalana
  - Ús de la llengua com a eina literària i les conseqüències en el seu prestigi

4.3. Els autors costumistes

Costumisme i aprenentatge narratiu en Pere Alagret Vilaró: les cartes del Pep del Pla

Joan Solé Bordes

El 1885 es publica al quinzenal vilafranquí «El labriego» (1875- 1916) la primera d'un seguit de cartes signades per un desconegut Pep del Pla. Fins al 1892 més de quaranta missives s'apliquen a la crítica d'aspectes diversos de la vida vilafranquina i penedesenca en el que suposa per a l'autor un exercici d'aprenentatge narratiu i, al mateix temps, una oportunitat per a aplegar expressions locals i detalls costumistes. Les cartes eren obra del mateix editor del quinzenal, l'impressor Pere Alagret Vilaró, tot i que va mantenir sempre el misteri secret d'aquesta autoria, pel que sembla fins i tot en el seu entorn familiar més proper. L'exercici periòdic d'aquest epistolari va permetre a Alagret aplicar-se a una labor d'autoaprenentatge de la llengua catalana i a un interessant aplec de fórmules i expressions populars d'aquell temps. Cal tenir en compte que Alagret sols va signar a «El labriego» textos en català en proses sobre aspectes folklòrics i de festa major -signades «Patrici»-, a més de les cartes que estudiem; els seus llibres d'història de Vilafranca -signats Q(uintí) G(arrigó)- són redactats en llengua castellana.

